

Riiklikest pingutustest uimastivastases võitluses

Andres Siplane (RiTo 2), Riigikogu Kantselei

Kui ühiskond pole muidu narkomaaniaga seonduvat endale problemaatilisena teadvustanud, siis juhtub see teatud piiri ületamise puhul, kus uimastisõltlased hakkavad toime panema sõgedaid varavastaseid ja isikuvastaseid kuritegusid. Sellised teod tipnesid oma äärmuslikumas vormis politseinike tulistamisega 1999. aastal.

Uimastiprobleemi käsitlemisel näen kahte raskuspunkti: kõikide sektorite koostöö ja iga osapoole töö tõhususe hindamine.

Täpselt nii nagu ei saa uimastimüüjad tegutseda ilma, et iga osapool või lüli tegutseks laitmatult, ei saa ka uimastikaubanduse, tarbimise ja –sõltuvuse vastases võitluses ükski osapool oma ülesandeid poolikult täita. Ehk teiste sõnadega, osa võitlusest narkomaaniaga kandub organiseerituse, professionaalsuse ja motiveerituse tasandile. Ning otseste meetmete tulemused sõltuvad paljuski sellest tasandist.

Võitluses uimastite levikuga on riigil ja tema asutustel ideaalis tegelikult mõningaid eeliseid kuritegeliku maailma ees: riigiametid lähtuvad oma tegevuse planeerimisel statistikast ja uuringutest, andmevahetuseks on riigiametitel parem struktuur, riigi heaks töötavatel inimestel on garanteeritud stabiilsus ja täiendkoolitus, alati saab abi saamiseks ja koostöökis pöörduda avalikkuse poole. Selliseid eeliseid võiks leida veelgi.

[Tabel 2. Psühhoaktiivsete ainete kasutamisest tingitud psüühika- ja käitumishäired 1998–1999. a]

Narkomaania–vastase võitluse võib jagada kahte ossa: ennetamine ja tagajärgedega tegelemine. Kui lugeda piiril narkootikumide sisseveo takistamine ennetamiseks (rahvusvahelises plaanis see ju ennetamine pole), siis on vaid Piirivalveamet ja Tolliamet asutused, mis ei tegele uimastisõltuvuse tagajärgedega, vaid ainult ennetamisega.

Ennetamine

Niisiis takistavad Piirivalveamet ja Tolliamet uimastite sissevedu, Politseiamet likvideerib riigisisest uimastite tootmis- ja vahendusstruktuure. Nimetatud kolm ametkonda on riigieelarvest stabiilselt finantseeritavad ja nende tööülesanded on seadusega sätestatud. Nende tegevust uimastite konfiskeerimisel kajastab tabel 1.

Aine	1998. a kokku g või ml	1999.a kokku g või ml	1999. a suurim kogus g või ml	1999. a mitmel korral leitud
Amfetamiin	1881	10813	7576	164

Ecstasy	550 (2623 tbl)	624 (1770 tbl)	427	32
Heroiin	91	518	271	129
Moonivedelik	67930	28166	11790	40
Moonipuru	184372	128934	53500	49
Marihuaana	4789	1468	266	111
Hašiš	133	1191	986	21
Kanep	23184	41973	20896	50
Kokaiin	2565	128	43	26
GHB	-	165	76	5
Taren	67 (164 tbl)	409 (1906 tbl)	317	13
Tugevatoime-lised ravimid	213	107 (128 tbl)	32	35

Lastekaitsetöötajad, õpetajad, politseinikud, arstid ja paljud teised lastega tegelevad spetsialistid on võtnud enda kohuseks pakkuda riskirühma lastele elujõulisi alternatiive ja tegeleda ennetustööga ka muul moel. Paraku ei saa nende põhitöö- ja haridusekõrvast tegevust lugeda ei stabiilselt finantseeritavaks ega ka vajalikku organisatoorset/seaduslikku struktuuri omavaks. Samamoodi on raske määratleda ametkonda, mis vastutaks preventtsiooni eest alaealiste seas. See töö on alguse saanud põhitöö kõrvalt projektidena, kuid järjest suuremaks on muutunud mittetulundusühingute osakaal ja seega ka nende inimeste osakaal, kes on tegevad antud valdkonnas täiskohaga.

Kuid just ennetustööd on alaealiste seas raske mõõta ja selle tulemuslikkust hinnata. Toon välja järgmised nõrgad kohad.

Alaealistele ja noortele suunatud projektid on lühiajalised, surve diilerite poolt on aga pidev ja üha intensiivistuv. Ma arvan, et me peaksime kõigepealt vastama küsimusele, kas alaealistele suunatud projektid (nii "voldikuprojektid" ja propaganda kui ka seikluspedagoogika – matkade ja laagrite korraldamine, nõustamine jne) peavad tulemusi andma ainult nende teostamise ajal või peab nende mõju jätkuma ka pärast projekti lõppu (või küpsevad need tõelised viljad alles hiljem). Viimasel juhul oleks lubatav projektide ajutisus (seda ainult siis, kui meil on kindlaid andmeid, mida me ka kontrollime, et need viljad ikka tuleksid), esimesel juhul aga peaks projekt kestma pidevalt.

Alaealistele ja noortele suunatud meetodite tõhusus ei ole selge. Kui seni teostatud projektide puhul on hinnatud peamiselt protsessi (ehk kavandatu elluviimist) ja osalenud

alaealiste arvu, siis kes on eelnevalt ära tõestanud, et just kavandatud meetodid ja tegevused on need, mis mõjuvad ja toovad tulemusi ka Eesti tingimustes?

Reaalset vastutust projektijuhid ei kannu (seda soodustab tõik, et nende töö tulemuslikkuse mõõtmine on puudulik). Rahastamise otsuseid tegevad ametnikud teevad seda oma põhitöö kõrvalt ja puudulikku tööd teinud projektijuhtide vastutus on ebameeldiv küsimus – sellel oleks ju seos ka rahastamise otsuse teinud inimeste pädevuse ja vastutusega.

Selliste projektide kõrvalmõjuna on aset leidmas üsna kahetsusväärne trend – huvitegevus kohalikes omavalitsustes on järjest vähem kättesaadav riskigrupi lastele ning neile on võimaluseks ainult riiklike programmide kaudu tulev projektiraha (mitte ainult uimastipreventsioon, vaid ka muu lastekaitse), milles osalemine on ajutine ja sildistav (sildistav, kuna tegevuses osalevad ainult riskirühma lapsed, tegevuste asukohtade maine tõttu jms).

Arvan, et pilkamist leidnud Nancy Reagani lahendus (“*Just say no!*”) võiks tegelikult olla arvestatavaks preventsoonimudeliks. See “ei”, mida alaealine ütleb narkootikumidele, peab olema põhjendatud ja otsusekindel. Samas on aga raske (kui mitte võimatu) seda saavutada, sest lapsed on kõige kaitsetumad olendid. Kui juba alates nende teadliku elu algusest on neile suunatud massiivsed reklaamikampaaniad toitute ja mänguasjade tarbimiseks ning neid reklaami tarbijateks õpetatud ehk vähendanud lapse otsustusjõudu öelda “ei” lubatavatele asjadele, siis on suhteliselt raske varjatud uimastireklaami mõju vähendada/neutraliseerida. See töö on ilmselt lapsevanemate pärusmaa ja seda saab lugeda preventsooni esimeseks tasandiks ehk koduseks kasvatuses.

Need lapsed, kellel kodusest kasvatuses ei piisa, tuleb lugeda riskigrupiks ja nendega tegelemise vastutus määratleda kooli, lastekaitse, huvikeskuste ja muude alternatiivide vahel.

Tagajärgedega tegelemine

Arstid ja psühhiaatrid tegelevad tulemustega ehk üritavad ravida sõltlasi, üledoseerinuid ja teistel viisidel/põhjustel ravile jõudnud isikuid. Nad on rahastatavad haigekassast ja osaliselt ka klientide (erapsühhiaatriakabinetid) või kohalike omavalitsuste poolt (tervisekindlustuseta isikud). Seda tööd kirjeldab uimastite, diagnoosi (RHK-10 koodid F10, F11 jne on psüühikahäirete diagnostilised kategooriad) ja patsientide arvu löikes tabel 2. Politsei tegeleb uimastisõltuvuse tulemustega, avastades narkomaanide poolt sooritatud ning narkootikumide omamise ja vahendamisega seotud kuritegusid, mida illustreerib arvudega tabel 3. Juhin tähelepanu nende arvude plahvatuslikule kasvule, mis vastab ka psüühikoaktiivsete ainete kasutamisest tingitud psüühika- ja käitumishäirete ravil käinud inimeste arvu kasvule.

Tabel 3. Politsei poolt registreeritud narkokuritegude ja narkoalaste haldusõiguserikkumiste (HÕS §158) arv esimese 6 kuuga 1999–2000. a

Prefektuur	Kuriteod		Haldusõiguserikkumised	
	6 kuud 1999 a	6 kuud 2000 a	6 kuud 1999 a	6 kuud 2000 a
EESTI *	129	513	184	895

Kokkuvõtteks

Vaieldamatult on uimastivastase tegevuse nõrgim lüli ennetustöö alaealiste seas, mille kohta pole kättesaadaval ka tulemuslikkust peegeldavaid andmeid. Alaealiste probleemi käsitlemisel tuleks rõhk asetada järgmiselt. n-ö traditsionaalne osa (huvitegevus, matkad, laagrid) preventsiioonist peaks nihkuma rohkem kohalike omavalitsuste rahastamisele, ning silmas pidama järgmisi alaeesmärke: – sildistamise vältimine, – kättesaadavus kõigile, – pidev kättesaadavus, – vastutuse määratlemine. spetsiaalsemat ettevalmistust eeldav osa (meediakampaania, nõustamine, teraapiad) võiks jääda riigi rahastamisele ja peaks olema tsentraalse juhtimisega ning silmas pidama järgmisi alaeesmärke: – konkreetne vastutus, – meetodite adekvaatus, – tulemuslikkuse pidev kontroll. Ainult professionaalne ja stabiilne panus kõikidelt osapooltelt võimaldab saavutada tulemusi, mida on võimalik näha nii statistikas kui linnatänavatel.

Kasutatud kirjandus:

Drug Abuse Prevention: Beyond “Just Say No”. – Health and Human Development On-Line Magazine <http://www.hhdev.psu.edu/research/norm.htm>

Joosu, T., Berendson, R. (1999) Politsei sünge nädalavahetus. – Eesti Päevaleht, 15. nov.